

04.04.2022

POL-2022-21500

Jakelun mukaan

Poliisihallituksen lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta

Sosiaali- ja terveysministeriö on lähettänyt Poliisihallitukselle lausuttavaksi luonnoksen hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä eräistä siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki sukupuolen vahvistamisesta. Lailla kumottaisiin laki transsukupuolisuuden sukupuolen vahvistamisesta. Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi sterilisointilakia, äitiysavustuslakia, kansaneläkelakia, kotikuntalakeja, lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia sekä äitiyslakia.

Tavoitteena on vahvistaa henkilön itsemääräämisoikeutta erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Hakemus sukupuolen vahvistamisesta perustuisi henkilön omaan selvitykseen koskien hänen sukupuolen kokemustaan. Henkilön henkilökohtaista koskemattomuutta ja oikeutta yksityiselämään vahvistettaisiin poistamalla voimassa oleva vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä edellytyksenä sukupuolen oikeudelliselle vahvistamiselle. Henkilö voitaisiin vahvistaa kuuluvaksi toiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmään merkitty, jos hän esittää selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen, on täysi-ikäinen ja on Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa.

Sukupuolen vahvistamista koskevan hakemusmenettelyn tarkoituksena on varmistua siitä, että sukupuolen vahvistamista haetaan tietoon perustuen ja harkiten. Esityksen mukaan henkilön vanhemmuutta kuvaava nimike voitaisiin muuttaa väestötietojärjestelmään vastaamaan vahvistetun sukupuolen mukaista nimikettä. Lisäksi esitetään muuhun lainsäädäntöön muutoksia, joiden tarkoitus on turvata lapsen oikeudellinen asema vanhemman vanhemmuusnimikkeen muutoksesta huolimatta. Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2023. Vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttamista koskevaa säännöstä sovellettaisiin kuitenkin vasta 1.10.2023.

Lausuntopalvelu.fi verkkopalvelussa on esitetty joukko kysymyksiä, joihin lausunnonantajia on pyydetty vastaavan. Esitetyt kysymykset ja Poliisihallituksen vastaukset ovat esitetty alla.

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin

Esitetyt muutokset sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin ovat perusteltuja suhteessa niihin tavoitteisiin, joita muutokselle on asetettu. Muutosten avulla voidaan nykyistä toimintamallia paremmin edistää muutoksen tavoitteeksi asetettuja henkilön henkilökohtaista koskemattomuutta ja oikeutta yksityiselämään.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esityksessä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ei ole otettu kantaa tarkemmin niihin edellytyksiin, joilla hakemus sukupuolen vahvistamiseksi hyväksytään. Tämä on tietoinen valinta, joka on tuotu esiin esityksessä. Poliisihallitus katsoo, että hakemusten myöntöedellytysten sisällöllinen määrittely ei ole sen ydinosaamisalueeseen kuuluva seikka. Tästä huolimatta Poliisihallitus haluaa tuoda esiin sen, että tehtävän lakimuutoksen vaikutukset ja etenkin prosessiin kohdistuvien väärin- tai hyväksikäyttöyritysten määrä tulee olemaan riippuvainen siitä, millaiseksi hakemusmenettely käytännössä muodostuu.

Jos hakemusmenettely vastaa enemmän ilmoitusta kuin perusteltua hakemusta, on vaarana, että prosessia pyritään käyttämään väärin tarkoituksiin. Koska sukupuolen vahvistamisella ei olisi käytännössä muuta näkyvää vaikutusta kuin muutos väestötietojärjestelmässä, on mahdollista, että sukupuolen vahvistamista haetaan oman edun tavoittelemiseksi siitä huolimatta, mihin sukupuoleen hakija todellisuudessa kokee kuuluvansa. Tällainen voi tulla kyseeseen esimerkiksi tilanteissa, jossa hakijan tavoitteena on välttyä maanpuolustusvelvollisuudelta tai hyötyä tavalla tai toisella toiseen sukupuoleen kuulumisesta.

Esitysluonnos mahdollistaa myös yhden henkilön tekemät toistuvat hakemukset eri sukupuolien välillä. Tämän osalta sääntelyä tai vähintään perusteluja tulisi täsmentää sen osalta, mitä kyseisen henkilön henkilötunnukseksi käy. Eli saako takaisin mieheksi sukupuolensa vahvistanut henkilö käyttöönsä saman henkilötunnuksen, joka hänellä oli aiemmin käytössä, kun hänen sukupuolensa oli mies vai annetaanko hänelle uusi henkilötunnus. Tällä saattaa olla merkitystä tietojärjestelmien näkökulmasta mutta toisaalta myös mahdollistaa myös tietyissä tilanteissa henkilötietojen vaihtamisen tavalla, jolla pyritään häivyttämään todellinen identiteetti. Tällaista voidaan pyrkiä käyttämään hyväksi rikollisissa tarkoituksissa.

Hakemusmenettelyn osalta olisi suotavaa, että edellytykset pyrittäisiin määrittelemään hallituksen esityksen jatkovalmistelussa ja myöhemmin käytännön ohjeistuksessa tavalla, joka mahdollistaa perusteltujen hakemusten etenemisen, mutta asettaisi on riittävän kynnyksen, jotta ainakin laajamittaisilta väärinkäyttöyrityksiltä vältytään.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla. Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Sinänsä esitetyt muutokset eivät aiheuta merkittäviä uusia vaikutuksia poliisille. Sukupuolen vahvistaminen on ollut jo pitkään mahdollista ja tämän lainmuutoksen tarkoituksena on lähinnä helpottaa prosessia ja alentaa kynnystä ryhtyä vahvistamiseen. Lainmuutoksen seurauksena voidaan toki ennakoida, että sukupuolen vahvistamiset tulevat määrällisesti kasvamaan varsinkin lainmuutoksen alkuvaiheessa.

Hallituksen esityksen luonnoksessa on tunnistettu tiettyjä lakeja, joihin liittyy sukupuolijaotteluun perustuvia toimintaa ohjaavia säännöksiä. Kuten nykyisinkin, poliisin toiminnan lähtökohtana on, että henkilöä kohdellaan hänen oikeudellisen sukupuolensa edellyttämällä tavalla. Tämä koskee niin poliisin säilyttämiä henkilöitä kuin esimerkiksi pakkokeinolain 33 §:n mukaista henkilöön kohdistuvaa etsintää riippumatta siitä, mihin sukupuoleen kohdehenkilön ulkoinen olemus keskimääräisesti viittaa.

Hallituksen esityksen luonnoksessa on todettu seuraavasti: *Kun sukupuolen vahvistaminen erotetaan lääketieteellisestä selvityksistä ja hoidoista, voidaan tällaisten tilanteiden arvioida lisääntyvän. Tämä voi aiheuttaa haasteita sellaisen sääntelyn soveltamiselle, joka perustuu esimerkiksi hienotunteisuusnäkökohtiin tai muuten cis-normatiivisiin oletuksiin henkilön sukupuolesta. Ehdotetun lain vaikutuksia vapautensa menettäneiden säilyttämistä ja henkilötarkastuksia koskevien säännösten soveltamiseen edellyttää tästä syystä tarkempaa arviointia.*

Poliisihallitus on samaa mieltä siitä, että asiaa olisi syytä pohtia jatkovalmistelussa, jotta viranomaisilla on selkeät edellytykset toimia myös tulevaisuudessa. Kysymykseen ei ole yksinkertaista vastausta, mutta jatkovalmistelussa lähtökohtana voisi olla se, että henkilöä kohdellaan ensisijaisesti hänen oikeudellisen sukupuolensa mukaisesti ja tästä olettamasta voidaan poiketa vapautensa menettäneiden tai pakkokeinojen kohteeksi joutuneen osalta viranomaisen aloitteesta ja vain perustellusta syystä, joka liittyy muiden henkilöiden turvallisuuteen tai hyvinvointiin. Sukupuolen vahvistamisen yhteydessä

henkilö on tehnyt oman valintansa siitä, että hän haluaa kuulua kyseiseen sukupuoleen ja viranomaisen tulee kunnioittaa tätä valintaa. Ainoastaan poikkeustapauksessa voisi henkilön itsensä esittämä perusteltu pyyntö olla perusteena sille, että häntä kohdellaan toisin kuin hänen oikeudellinen sukupuolensa edellyttää.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

Poliisihallituksella ei ole tähän kommentoitavaa.

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

Muutoksella ei ole selkeitä vaikutuksia poliisin toimintaan. On kuitenkin odotettavissa, että muutoksen alkuvaiheessa voi syntyä yksittäisiä väärinkäsityksiä etenkin vanhemmuuteen liittyvän sanaston johdosta, koska yleisessä kielenkäytössä tietyt sanat ovat perustuneet cis-normatiivisiin oletuksiin henkilön sukupuolesta.

Viranomaisten näkökulmasta vanhemmuutta kuvaava terminologia ei ole ensisijaista, vaan toiminnan näkökulmasta olennaisempaa on henkilön asema huoltajana. Asema huoltajana ei ole mitenkään riipuvainen henkilön sukupuolesta.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

Poliisihallituksella ei ole kommentoitavaa. Säännös vastaa voimassa olevaa sääntelyä.

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

Laki on ehdotettu tulevan voimaan 1.1.2023 kuitenkin siten, että vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttamista koskeva sääntely tulisi voimaan vasta 1.10.2023. Vuonna 2023 voimaantulevat muutokset koskevat lähinnä sukupuolen vahvistamista koskevaa menettelyä. Esitetyn aikataulun ei pitäisi olla ongelmallinen, koska jo nykyisellään sukupuolen korjaaminen on mahdollista.

On perusteltua, että vanhemmuutta kuvaavaa nimikettä koskevat muutokset tehdään vasta muiden muutosten jälkeen, jotta viranomaiset ja muut tahot, joiden tietojärjestelmissä vanhemmuutta koskevia

nimikkeitä käytetään pystyvät paremmin toteuttamaan tarvittavat muutokset.

Poliisijohtaja

Sanna Heikinheimo

Ylitarkastaja

Juhani Ruutu

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 04.04.2022 klo 13:08. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaa-
mosta.

Liitteet

-

Jakelu

STM kirjaamo